

Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden is het waterschap dat in een groot deel van Utrecht en een klein deel van Zuid-Holland zorgt voor veilige dijken, schoon water en droge voeten.

Postbus 550
3990 GJ Houten
Tel.: 030 634 57 00
Fax: 030 634 59 99
E-mail: post@hdsr.nl
www.destichtserijnlanden.nl

COLOFON

Tekst: Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden
Foto's: Fotodienst Het Utrechts Archief,
Vormgeving: BRP Communicatie, Apeldoorn,
Kaart: G-O Graphics, Wijk bij Duurstede,
Druk: PSI Direct Response, Amsterdam,
Mei 2007.

Postbus 550
3990 GJ Houten
Tel.: 030 634 57 00
Fax: 030 634 59 99
E-mail: post@hdsr.nl
www.destichtserijnlanden.nl

Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden is het waterschap dat in een groot deel van Utrecht en een klein deel van Zuid-Holland zorgt voor veilige dijken, schoon water en droge voeten.

VEILIGE DIJKEN

De belangrijkste waterkering in het gebied van De Stichtse Rijnlanden is de dijk van de Nederrijn en Lek tussen Amerongen en Schoonhoven. De dijk zorgt voor bescherming tegen hoog water en houdt onze lage polders droog. De rivierdijk is de afgelopen decennia over de hele lengte verbeterd en is nu op Deltahoogte. Dat betekent dat het gehele beheersgebied beveiligd is tegen waterstanden die statistisch gezien éénmaal per 1250 à 2000 jaar voorkomen. Het waterschap zorgt ervoor dat de dijk in goede conditie blijft. Daarom wordt hij geregeld gecontroleerd, bij hoog water zelfs meerdere keren per dag!

De kleinere dijken in het lager gelegen deel van het gebied, de (polder)kaden, beschermen de lager gelegen polders tegen het hoger gelegen boezemwater. Deze kaden in de veengebieden moeten geregeld opgehoogd worden, omdat de ondergrond en de kaden zelf inklinken.

SCHOON (OPPERVLAKTE) WATER

De Stichtse Rijnlanden zorgt voor schoon oppervlaktewater in sloten en rivieren. Ook zuivert het waterschap afvalwater. Elke dag gebruikt een gemiddelde inwoner 150 liter water om te drinken, te wassen en het toilet door te spoelen. Al dat water gaat via het riool naar één van de 17 rioolwaterzuiveringsinstallaties in het gebied. Daar wordt het gezuiverd tot het weer zo schoon is dat het op het oppervlaktewater kan worden geloosd. Tip: bezoek eens een rioolwaterzuiveringsinstallatie. Kijk op www.destichtserijnlanden.nl voor meer informatie.

Ook bedrijven die water lozen moeten zich aan strenge regels houden. De milieu-inspecteurs van het waterschap controleren of die nageleefd worden. Ook bij calamiteiten, bijvoorbeeld bij vissterfte of olie in de sloot, komen zij in actie. Zij zorgen ervoor dat de vervuiling zich niet verder kan verspreiden en wordt opgeruimd. Het waterschap is voor calamiteiten 24 uur per etmaal bereikbaar.

DROGE VOETEN

Het westelijk deel van het gebied van De Stichtse Rijnlanden, waar deze route doorheen loopt, ligt onder het niveau van de zeespiegel. Als er geen dijken en gemalen (pompen) waren, zou dit gebied permanent onder water staan. Het oostelijk deel ligt hoger en droger. Maar ook in dit gebied regelt het waterschap het waterpeil.

Al sinds 1200 heeft de mens geprobeerd het water naar zijn hand te zetten: met dijken, later met molens en nog later met gemalen. En dat gebeurt tot op de dag van vandaag. Met een uitgekend stelsel van gemalen, stuwen en sluizen zorgt het waterschap voor schoon en voldoende oppervlaktewater voor mens, dier en plant. Niet te veel en niet te weinig. Het waterpeil in sloten en kanalen wordt van minuut tot minuut in de gaten gehouden en gecontroleerd. De meeste gemalen en de grotere stuwen kunnen op afstand worden bediend via computer en telefoon. Maar soms is de natuur toch sterker: bij zeer langdurige en hevige regenval kan er niet genoeg water afgevoerd worden en kan er plaatselijk wateroverlast optreden. Bij droogte probeert het waterschap het schaarse water zo goed mogelijk te verdelen onder alle belanghebbenden.

In de toekomst zullen we steeds meer last krijgen van de gevolgen van klimaatverandering, zeespiegelstijging en bodemdaling. De buien zullen heviger zijn, de winters natter en de zomers droger. We hebben dus in de toekomst vaker last van te veel of te weinig water. Met alleen grotere gemalen en hogere dijken bouwen komen we er niet. Er is meer ruimte voor water nodig, en een veerkrachtiger, natuurlijker watersysteem, dat pieken en dalen in de wateraanvoer makkelijker kan opvangen. Dat kan bijvoorbeeld door waterplassen aan te leggen en door kanalen en sloten te verbreden, zodat daar tijdelijk water kan worden opgeslagen. Ook worden steeds vaker dijken iets naar achteren gelegd, zodat meer ruimte voor water ontstaat.

In woonwijken kan regenwater langer vastgehouden worden, door het aanleggen van een speciaal regenwatersysteem. In traditionele wijken stroomt schoon regenwater meestal in het riool en wordt het, gemengd met vuil afvalwater, afgevoerd naar de rioolwaterzuiveringsinstallatie. In nieuwe wijken wordt steeds vaker een apart regenwatersysteem aangelegd, waarbij regenwater kan wegzakken in de grond, bijvoorbeeld via wadi's. In Leidsche Rijn (Utrecht) en in Woerden (Snel en Polanen, Waterrijk) wordt zo'n systeem al aangelegd. Maar ook in bestaande wijken liggen er mogelijkheden, bijvoorbeeld als een rioolsysteem toch al vervangen moet worden.

HET WATERSYSTEEM IN WEST-UTRECHT

Het watersysteem van West-Utrecht, zoals dat nu functioneert, is in de basis niet veel anders dan in de veertiende eeuw. Weliswaar zorgden toen molens voor het wegpompen van overtollig oppervlaktewater uit de polders, en doen nu elektrische gemalen dit werk, maar het systeem van water wegpompen uit laaggelegen polders naar hoger gelegen boezems was hetzelfde.

Daarvóór, vanaf de elfde eeuw, waren de ondoordringbare moerasbossen door de pioniers uit die tijd drooggelegd. De bisschop van Utrecht gaf stukken land uit, die door de toenmalige kolonisten zeer planmatig werden ontgonnen, de zogenaamde cope-ontginningen.

De namen Heicop, Willeskop, Hoenkoop herinneren nog aan deze oude ontginningswijze. De kavels hadden een vaste maat van 110 meter breed en 1250 meter diep.

De pioniers legden het moerasland droog door sloten te graven vanaf een ontginningsbasis -meestal een rivier of veenstroompje, maar soms ook een gegraven weterring- naar achteren. De achterzijde werd afgesloten door een kade met weterring, om het water uit het achterliggende gebied te houden. Tussen Oudewater en Lopik passeert u vier van dergelijke verkavelingsblokken. Het veen kon in eerste instantie nog op natuurlijke wijze afwateren op de rivier, omdat het hoger lag dan de rivier en nog niet zo ingeklonken was als nu. Rond de veertiende eeuw was het inklinkingsproces zover gevorderd dat moest worden overgegaan op bemaling met windmolens. Hoe meer het veen inklonk, hoe meer molens nodig waren om het water omhoog te pompen, de boezem in. Op sommige plaatsen wel drie achter elkaar (drietrapsbemaling)! In het landschap zijn de oude molenplaatsen nog duidelijk herkenbaar, bijvoorbeeld bij nr. 28 bij de kruising met de Zuidzijdse Kade en achter nr. 43, gemaal K. Vink.

In de negentiende eeuw kwam de stoommachine in zwang en werden overal in het gebied molens vervangen door stoomgemalen. Gemaal Amerik-Teylingens (nr.1) is een fraai voorbeeld van een stoomgemaal. In de twintigste eeuw zijn de stoomgemalen vervangen door diesel- en later

door elektrische gemalen.

Vaak zijn ze naast of vlakbij de oude stoomgemalen gebouwd, om te kunnen profiteren van de al aanwezige voorboezems. Om een indruk van de schaalvergroting te geven: in de veertiende eeuw werd de Lopikerwaard droog gehouden door veertig windmolens, nu door vier elektrische gemalen.

Elke polder had zijn eigen waterschap, met zijn eigen bestuur en zijn eigen molens en later gemalen. Dat is goed te zien op de ingemetselde plaquettes, die op sommige stoomgemalen nog te zien zijn. De namen van de bestuursleden werden daarop vermeld. Het dijkbeheer vanaf Nieuwegein tot Schoonhoven was de taak van het Hoogheemraadschap van den Lekdijk Benedendams (benedendams van de dam in de Hollandse IJssel bij 't Klaphek). Na tal van fusies in de twintigste eeuw is in 1997 Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden gevormd.

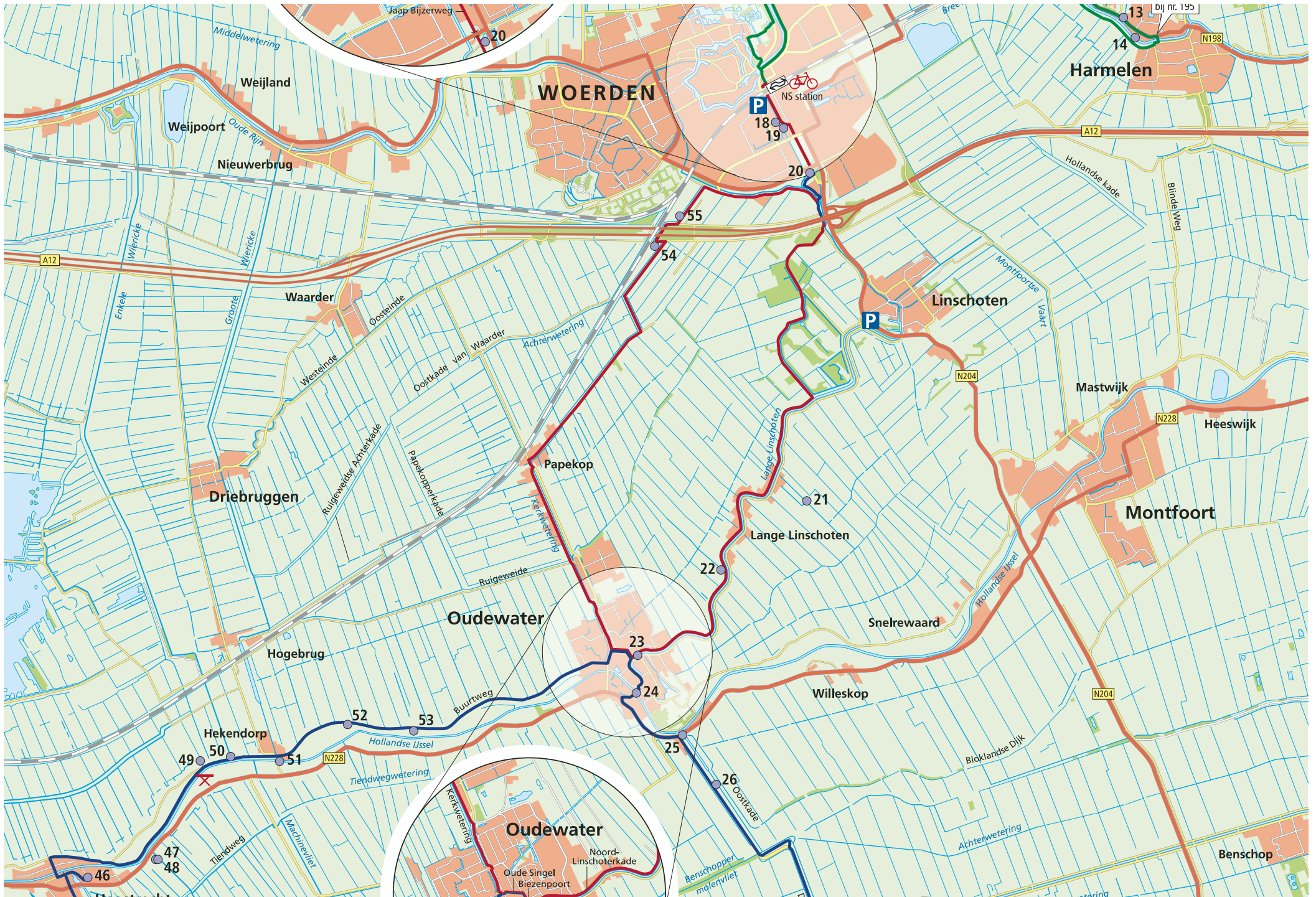
De polders ten noorden en ten zuiden van de Oude Rijn wateren op deze rivier af. De Oude Rijn en de boezems de Lange Linschoten, de Wierickes, en de Kamerikse weterring vormen één systeem met één waterpeil. Het gebied ten noordoosten van Woerden watert via de Bijleveld af op het Amsterdam-Rijnkanaal. De Lopikerwaard watert via gemaal De Koekoek voor de helft af op de Lek en voor de andere helft via gemaal De Keulevaart (nr. 47), De Pleijt en De Hoekse Molen af op de Hollandse IJssel. De gemalen in het gebied zijn zo gebouwd, dat zij een bui van 22 mm in één dag kunnen wegpompen. Als er meer regenwater valt, duurt het dus langer voordat het water weggepompt is.

Als het groeiseizoen begint en de gewassen en bomen meer water gaan gebruiken wordt er water ingelaten vanuit Lek, Hollandse IJssel en Oude Rijn. Via het boezemsysteem kan er dan gemakkelijk via vrij verval water in de kleinere sloten gebracht worden.

Bij grote droogte, zoals bijvoorbeeld in 2003, wordt een speciale route gebruikt om het westen van Nederland van voldoende zoet water te voorzien. Via Gemaal De Koekoek, gemaal De Keulevaart, de inlaat bij de Enkele Wiericke en de Oude Rijn wordt er extra water naar Bodegraven aangevoerd.

- café
- parkeerplaats
- picknickplaats
- fietsverhuur
- route 1
- route 2
- route 3

Al sinds de 12e eeuw probeert de mens het water in Utrecht naar zijn hand te zetten. Eerst door het aanleggen van dijken, het graven van wateringen en sloten en later door het bouwen van molens, gemalen, stuwen en sluizen. En dit gebeurt tot op de dag van vandaag. Deze fietsroute neemt u mee langs oude en nieuwe waterschapskunstwerken' en vertelt het verhaal erbij. Zo krijgt u een beeld van de drie taken van het waterschap: veilige dijken, droge voeten en schoon (oppervlakte)water.

Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden is niet de enige organisatie die zich met water in Utrecht bezighoudt. Ook Rijkswaterstaat, de gemeenten en drinkwaterbedrijf Vitens beheren sluizen, gemalen, rioolsystemen en pompstations. Het ministerie van Defensie bezat forten, sluizen, inlaatwerken en inundatiekanalen van de Hollandse Waterlinie. In deze route zijn de kunstwerken van De Stichtse Rijnlanden aangeduid met een *. In het verleden bezat het waterschap ook dijkhuizen, dijkmagazijnen en sluiswachterswoningen.

Deze hebben hun functie veelal verloren en zijn nu in particulier bezit. Houdt u rekening met de privacy van de nieuwe eigenaren?

Op uw tocht zult u ook regelmatig de blauwe informatieborden van het waterschap tegenkomen. Daar leest u meer over het hoe en waarom van het 'kunstwerk'. Wilt u bij thuiskomst meer weten over de taken van het waterschap of over onze kunstwerken? Bezoek dan eens onze internetsite www.destichtserijnlanden.nl.

AANWIJZINGEN VOOR GEBRUIK

Lengte van de routes

Op deze fietsroutekaart staan drie routes, met Woerden als middelpunt:

- De groene route door Kamerik, Woerdense Verlaat, Kockengen en Harmelen is ongeveer 34 kilometer.
- De rode route langs de Lange Linschoten, Oudewater en Papekop is ongeveer 19 kilometer.
- Deze laatste route is vanaf Oudewater ook uit te breiden met de blauwe route, via Lopik, Jaarsveld, Schoonhoven en Haastrecht weer terug naar Oudewater. Deze uitbreiding is ongeveer 63 kilometer.

Picknickplekken, horecagelegenheden, parkeerplaatsen en fietsverhuurbedrijven zijn met een symbool aangegeven op de kaart (zie de legenda). Interessante water'kunstwerken' langs de route zijn met een cijfer op de kaart weergegeven. Die vindt u terug op deze kant met een foto en een korte beschrijving. Natuurlijk is er nog veel meer te zien op de route: kastelen, molens, buitenplaatsen enzovoort. Voor informatie over deze bezienswaardigheden kunt u contact opnemen met de plaatselijke VVV.

Fietsverhuur Woerden

Let op: in de stationsfietsenstalling van Woerden zijn alleen nog OV-fietsen te huur, geen gewone huurfietsen. Kijk op www.ov-fiets.nl voor de voorwaarden. De dichtstbijzijnde "gewone" fietsverhuurder is de stationsfietsenstalling in Gouda.

Parkeer van de auto

- **Woerden:** ten zuiden van het station is een grote gratis parkeerplaats;
- **Linschoten:** aan de provinciale weg naar Montfoort ter hoogte van Landgoed Linschoten;
- **Schoonhoven:** bij de pont over de Lek.

1.* Voormalig stoomgemaal Kamerik-Teylingens (oud) met machinistenwoning

Dit gemaal pompte overtollig water uit de polders Kamerik-Teylingens en Groot-Houtdijk naar de voorboezem, die in open verbinding staat met de Oude Rijn. De oorspronkelijke (1871) unieke tandem compound-stoommachine bevindt zich nog steeds in het gebouw. Het scheprad van dit gemaal werd in 1907 vervangen door een centrifugaal-pomp. De plaats van het scheprad is nog zichtbaar. In 1954 is het gemaal geëlektrificeerd.

2.* Gemaal Kamerik-Teylingens (nieuw)

In 1988 is een nieuw elektrisch gemaal gebouwd in de oude sluis voor het oude

Eten en drinken

Goede mogelijkheden in:

- Woerden
- Oudewater
- Harmelen
- Haastrecht
- Schoonhoven

Horecagelegenheden in kleinere plaatsen zijn op de kaart met een kop en schotel aangegeven.

gemaalgebouw. Omdat ook dit gemaal niet meer voldeed aan de eisen, is in 2004/2005 dit gemaal totaal gerenoveerd, waarbij het gemaalgebouw in de stijl van het oude gemaal is opgetrokken. Opmerkelijk aan dit gebouw is het demontabele dak. Dat kan gelicht worden als één van de twee pompen eruit moet. Het gemaal is volledig geautomatiseerd en op afstand te bedienen.

3.* Stuw in Kamerikse Wetering

Deze houdt het water in de dorpskern van Kamerik op peil, zo'n 20 cm hoger dan het omliggende agrarische gebied. Dit heeft te maken met de bebouwing, waar een hoger peil nodig is om de houten heipalen van de huizen nat te houden en zo rotting te voorkomen.

4.* Grechtkaden

De Grecht is een voormalig veenstroompje, dat het bosveen gebied uit de tijd vóór de ontginning ontwaterde. Het is duidelijk te zien dat het waterpeil van de Grecht hoger ligt dan van de aanliggende polder. Het is dan ook een boezemwater, waarop verschillende polders via gemalen afwateren. Via de Grecht en de Oude Rijn verlaat overtollig water het gebied. De kaden (dijken) van de Grecht zijn heel belangrijk voor de bescherming van de lager liggende polders tegen overstromingen. Daarom worden ze minimaal tweemaal per jaar door waterschapsmedewerkers geïnspecteerd.

5.* Gemaal Grechtkade

Gemaal Grechtkade is één van de twee gemalen die overtollig water uit de polder naar de Grecht pompen. Gemaal Grechtkade doet dat voor de polder Oud-Kamerik. Het gemaal kan ook water inlaten, als dat in droge perioden nodig is.

6.* Dekschuiten met klei

De dekschuiten met grond die hier in elk geval 's winters in de Grecht liggen

zijn van het waterschap. Mocht er een kadebreuk of een zwakke plek in de kade zijn, dan is er direct klei beschikbaar om het gat te dichten. Ook in perioden van langdurige droogte houdt het waterschap klei beschikbaar

7.* Sluis Woerdense Verlaat

Sluis Woerdense Verlaat vormt de scheepvaartverbinding tussen de Grecht en de Kromme Mijdrecht. In 1448 is er voor het eerst sprake van een sluis op deze plek. De sluis is voor het laatst in 1998 gerenoveerd, waarbij de bediening van de deuren gemechaniseerd is. Voor die tijd moest de sluiswachter de deuren nog met de hand open en dicht draaien.

8.* De Geerkade met inundatiegebiedje

De Geerkade vormt de noordgrens van het gebied van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden - de fietsroute maakt dan ook een uitstapje naar het gebied van de noorderburen, het Hoogheemraadschap van Amstel, Gooi en Vecht. De Geerkade is in 2003/2004 opgehoogd en verbreed ten koste van het water van de Geer; daarom hebben beide waterschappen ter compensatie inundatiegebiedjes aangelegd, die in tijden van hoog water kunnen vollopen. Zo kan extra water worden geborgen.

9. Spengense Molen

De Spengense molen is gebouwd in 1841 na het afbranden van zijn voorganger. Hij bemaalde vroeger de omliggende polder. Tot 1962 is de molen voor het regelen van de waterhuishouding gebruikt. Nu heeft gemaal Kockengen deze rol overgenomen. De Spengense molen kan niet meer effectief water bemalen omdat het omliggende land is ingeklonken en het bijbehorende waterpeil te veel verlaagd is. De molen is eigendom van Stichting De Utrechtse Molens.

10. *Hoogwaterstuw Kockengen

Om de gecompliceerde ophoging van de kaden (dijkjes) in Kockengen te vermijden is op deze plek begin 2007 een hoogwaterstuw gebouwd. Deze stuw gaat automatisch –op waterkracht– omhoog als het peil in de Bijleveld stijgt. Zo wordt wateroverlast in Kockengen voorkomen. Om het verlies aan waterberging te compenseren legt De Stichtse Rijnlanden tussen de provinciale weg N401 en de Grote Heicop een ruim 19 ha. groot waterbergingsgebied aan. De stuw én gemaal Kockengen zijn te zien door even onder het viaduct van de N401 door te fietsen.

11. Kockengense Molen

De Kockengense molen is gebouwd in 1675 en bemaalde tot 1960 het 341 ha grote waterschap Kockengen. De polders Spengen, Kockengen en Teckop werden in 1962 gecombineerd tot één waterstaatkundige eenheid en sindsdien door elektrisch gemaal Kockengen droog gehouden. Sindsdien fungeert de molen als reservegemaal. Sinds 1963 is de molen in bezit van de Stichting De Utrechtse Molens.

12. Bijleveld met boezemland

In 1413 kreeg de polder Bijleveld toestemming voor het leggen van een watergang, de Bijleveld, om af te gaan wateren naar de Amstel. Daarvoor waterde de polder af naar de Hollandse IJssel, maar die was door de afdamming bij 't Klaphek sterk verland. Op het informatiebord leest u meer over deze kwestie. Het huidige boezemland, het dorp Kockengen en het water horen tegenwoordig bij Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht; de kaden en de inlaat zijn van De Stichtse Rijnlanden.

13.* Gemaal Oudeland en Indijk

Dit gemaal in de voormalige sluiskom maalt water uit de polder Oudeland en Indijk naar de Oude Rijn. Er is ook een inlaat om in droge tijden water in te kunnen laten in de polder. De oude sluiskom naast het voormalige gemaalgebouw uit 1931 is gedempt.

14.* Haanwijkersluis

De Haanwijkersluis in het centrum van Harmelen is alleen nog in gebruik voor de pleziervaart. Tot het eind van de 19e eeuw was dat anders: toen speelde het vervoer over water van personen en goederen nog een belangrijke rol. In de Leidsche Rijn werden medio 17e eeuw drie schutsluizen aangelegd op de plaats van al aanwezige dammen: de sluizen Stadsdam, Heldam en Haanwijkersluis. Deze sluizen maakten het vervoer van goederen tussen Utrecht en Leiden gemakkelijker. De Haanwijkersluis is de enige van de drie die nog over is. Aan de zuidelijke oever van de sluis is een afsluitbare

spuikoker aangebracht. Daardoor kan in droge tijden ten westen van de sluis voldoende water aangevoerd blijven. Bij grote waterafvoeren kan er extra water gespuid worden.

15.* Gemaal Haanwijk

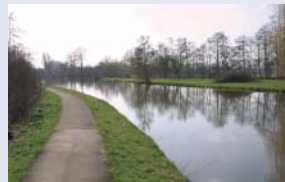
Naast het huidige gemaal is nog het oude gemaalgebouw te zien. Dit heeft geen functie meer en is in particulier bezit. Gemaal Haanwijk bemaalt de polders Haanwijk en Veldwijk. Het is volledig geautomatiseerd en wordt op afstand bediend.

16. Voormalig gemaal Breeveld

Gemaal Breeveld is een voormalig dieselgemaal dat in een oude molenstomp is gebouwd. De molen dateert uit 1864. De maalvliet wordt alleen nog in tijden van wateroverlast gebruikt: er wordt dan een noodpomp naast het gemaalgebouw geplaatst.

17. Jaagpad Oude Rijn

Dit jaagpad werd in 1604 aangelegd, om schepen voor te trekken (te jagen)

op de belangrijke scheepvaartroute van Leiden naar Utrecht. Het jagen gebeurde door paarden maar ook door mensen.

18.* Kaden met compartimentering Jaap Bijzewatering

Ook de Jaap Bijzewatering is een boezemwater, waarop overtollig water uit de lager gelegen polders uitgemaal wordt. Mocht de kade ergens doorbreken dan kan met behulp van de schotbalken die in het kleine blauwe huisje opgeslagen liggen de watering op dit punt afgesloten worden, zodat hij niet verder leegstroomt.

19. Voormalig gemaal

Dit gemaal bemaalde vroeger de polder Snel en Polanen. Zijn functie is overgenomen door het nieuwe gemaal met dezelfde naam.

20.* Gemaal Snel en Polanen

Gemaal Snel en Polanen bemaalt het zuid-oostelijk deel van de kern van Woerden.

Twee pompen van elk 15 m³/min kunnen ingezet worden om water naar de Jaap Bijzewatering op te pompen.

21.* Gemaal Snelrewaard

In de verte is gemaal Snelrewaard te zien. Dit gemaal bemaalt het gebied tussen de Lange Linschoten, de Hollandse IJssel en de Montfoortse vaart. Via de lange voorboezem wordt het overtollige water uit de polder naar de boezem (de Lange Linschoten) gepompt. De vijzel kan 100 m³ per minuut verpompen.

22.* Gemaal Noord-Linschoten

Gemaal Noord-Linschoten staat verscholen achter het vroegere gemaal. In de achtertuin is nog de blauwe automatische krooshekreiniger te zien, die het slootvuil voor het rooster van het gemaal weghaalt. Het gemaal bemaalt o.a. de stedelijke kern Oudewater.

23.* Sluis Oudewater

Op deze plek is in 1367 al een sluis gebouwd. De deuren van de huidige sluis worden met de hand bediend door medewerkers van het waterschap. Het verval is ongeveer 60 cm.

24.* Sluisdeuren Romeinsbrug F62

In 1719 zijn onder de Romeinsbrug een paar sluisdeuren aangebracht. Nog steeds vervullen deze sluisdeuren een belangrijke functie bij het keren van hoog water van de Hollandse IJssel. De deuren openen naar de Hollandse IJssel toe zodat een eventuele hoge waterstand in de Hollandse IJssel meewerkt aan het sluiten. De deuren hebben ook een functie bij een eventuele doorbraak van de Lekdijk (zie nummer 52). Voor het keren van het water is slechts één paar sluisdeuren noodzakelijk. Een schutsluis, zoals nummer 23, bezit twee paar sluisdeuren.

25. Voormalig stoomgemaal Willeskop

Voormalig stoomgemaal van het waterschap Willeskop en Blokland, gebouwd in 1882. Dit gemaal werd gebouwd op de plek van de oude uitwateringssluis.

26. Voormalig stoomgemaal Benschop

Als één van de eerste waterschappen van de Lopikerwaard ging waterschap Benschop over op stoombemaling. Op de plek van de Benschopper Voormolen stichtte men in 1872 dit stoomgemaal. De plaquette herinnert nog aan dit

heuglijke feit. Het gemaal van 55 pk bezat twee schepraders. Het is nu in gebruik als woning.

27.* Gemaal 't Hazepad

Dit opvoergemaal pompt schoon kwelwater dat vanuit de Lek onder de dijk door de Lopikerwaard in stroomt naar de Benschopperwetering. Dit opgepompte water wordt gebruikt om het westelijk deel van de Lopikerwaard van water te voorzien.

28. Watertoren

De watertoren, in bezit van drinkwaterbedrijf Vitens, is gebouwd in 1936 en gerenoveerd in 2002. Het reservoir kan 400.000 liter drinkwater bevatten en fungeerde vroeger als buffer om dag en nacht een goede druk op het waterleidingnet te houden. Nu heeft de toren nog een functie in de schakeling tussen de pompstations Linschoten en Lopik.

29. Drinkwaterpompstation Lopik

In dit pompstation van drinkwaterbedrijf Vitens wordt schoon grondwater van

een diepte van 90 meter opgepompt, nagezuiverd en geleverd als drinkwater aan de inwoners van het westelijk deel van de Lopikerwaard.

30.* Gemaal De Zwaan

Op de plek van dit gemaal is een ongelijkvloerse kruising van twee watergangen, de Lopikerwetering en de maalvliet van De Koekoek. Een soort aquaduct! Gemaal De Zwaan pompt schoon kwelwater, dat onder de Lekdijk door kwelt uit de maalvliet de Lopikerwetering in.

31. Voormalige sluiswachterswoning

Het huis op de hoek tegenover Discotheek De Manebrug is een voormalige sluiswachterswoning. Vroeger was hier de Lopikerverlaat, een scheepvaartsluis in de Lopikerwetering.

32.* Dijkhuis Jaarsveld

Het voormalige kantoor en dijkhuis van het Hoogheemraadschap van de Lekdijk Benedendams en IJsseldam werd in 1903/1904 gebouwd naar een ontwerp van architect prof. J.F. Klinkhamer, als vervanger van een dijkhuis op dezelfde plek, daterend uit 1675. De trappevel

wordt bekroond door een natuurstenen leeuw met het wapen van de provincie Utrecht. Op de gevelsteen is de tekst VIVO LEO CESPITE TUTUS (De Hollandse leeuw is veilig achter de groene zoden van de dijk) te zien. Het gebouw is tot 1997 in gebruik geweest als kantoor voor de rechtsopvolgers Waterschap Lopikerwaard en Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, maar wordt nu alleen nog voor representatieve doeleinden gebruikt.

33. Wachthuispaal

Van de zogenaamde wachthuispalen zijn er in de gemeente Lopik langs de Lekdijk zes bewaard gebleven. De genummerde hardstenen palen markeren de verzamelplaatsen voor het dijkleger in tijden van hoge (rivier)waterstanden. Verzameld werd in de boerderij achter de paal, het zogenoemde wachthuis. Het dijkhuis was het hoofdkwartier van de dijkbewakingsorganisatie.

34.* Peilschaalhuisje

Langs de Lekdijk zijn er nog enkele te vinden: de peilschaalhuisjes. Het huisje tegenover het dijkhuis in Jaarsveld dateert uit 1896 en diende om bij zeer hoog water in de Lek de waterstand af te kunnen lezen zonder last van golfslag te hebben. Het houten dak heeft een luik, zodat vanaf de dijk de waterstand kon worden afgelezen op de peilschaal in het huisje. Het huisje is tot in de jaren vijftig van de vorige eeuw in gebruik geweest.

35. Peilhuisje

Achter voormalig café Lekzicht staat een van na 1940 daterend peilhuisje met meetapparatuur waarmee automatisch de waterstand in de Lek werd geregistreerd. Het peilhuisje is niet meer in gebruik.

36. Vierkante hardstenen paaltjes

De "dijkslagpaaltjes of palen van verhoefslaging" dateren uit de 19e eeuw en vervangen oudere houten palen. Ze grenzen delen van de dijk af die door verschillende eigenaren van de achter de dijk gelegen grond onderhouden moesten worden. De paaltjes ten westen van de Rolafweg zijn geplaatst in 1838 en die ten oosten in 1976. Wie het onderhoud niet naar behoren uitvoerde, kon door het Hoogheemraadschap beboet worden.

37.* Witte dijkpaaltjes

De moderne variant van de hardstenen paaltjes. Ze zijn langs de gehele Lekdijk te vinden. Ze worden gebruikt bij de schouw (controle) van de dijk.

38. Heul bij gemaal Wiel en Vogelzang

Voormalige heul (waterdoorvoer) in de Lekdijk. Deze waterdoorvoer hoorde bij het voormalige stoomgemaal (het witte huis erachter), dat werd gebouwd in 1872 ter vervanging van twee windmolens. Het ontwerp van het neoclassicistische gebouwtje was van ingenieur P.A. Korevaar. In 1947 werd het gemaal geëlektrificeerd, waarbij tevens een uitgebreide verbouwing plaatsvond. In de rechterzijgevel van het gemaal is de plaats van het scheprad nog te herkennen als een groot dichtgemetseld veld. In de uiterwaard aan de andere kant van de dijk is nog de buitendijkse voorboezem en het in de uiterwaarden gelegen restant van de vroegere voormolen te zien.

39.* Gemaal De Koekoek

Op 22 oktober 1886 werd dit gemaal in gebruik genomen. Het vervangt zeven verouderde gemalen en een wipwatermolen. Het bemaalt de helft van de totale oppervlakte van de Lopikerwaard, zo'n 6500 ha. Gemaal De Koekoek heeft twee pompen die elk 336 m³ water per minuut kunnen verpompen. In geval van stroomuitval kan het gemaal beschikken over een diesellaggregaat.

40.* Dijkmagazijn Willige Langerak

Dijkmagazijn, in 1860 gebouwd voor het Hoogheemraadschap Lekdijk Benedendams.

dams en IJsseldam, voor ongeveer 900 gulden. In het gebouw werden noodmaterialen opgeslagen, zoals zandzakken, schoppen en kruiwagens.

41.* Dijkverlegging Willige Langerak

Op deze plek is de rivierdijk over een lengte van 900 m naar binnen toe verlegd om ruimte in het rivierbed te compenseren. Aan de overkant, in de Alblasserwaard, kon daardoor dijkbebouwing worden gespaard bij de dijkversterking aan die kant van de rivier.

42. Wachthuis nr 10 boerderij Roosenburg

In deze boerderij verzamelde zich het dijkleger, als het kritieke waterpeil "Clockslag" was bereikt. Door klokgelui werden de mannen gewaarschuwd. Het wachthuis deed dienst als commandopost en overnachtingsplek voor het dijkleger. Het wachthuis wordt gemarkeerd door een hardstenen wachthuispaal op de dijk. Aan de buitenzijde van de dijk is nog een peilschaalhuisje te zien (zie ook nr 34).

43. Voormalig gemaal K. Vink

Dit gemaal met bouwjaar 1926 bemaalde vroeger de polders Willige Langerak, Cabouw en Vijfhoeven. Het is genoemd naar de voorzitter/secretaris van het waterschap Willige Langerak. Ten noorden van het gemaal is nog een oude molen-

plaats te zien. Gemaal De Koekoek heeft de functie van dit gemaal overgenomen.

44.* Molen Bonrepas

Deze wipwatermolen is gebouwd omstreeks 1600 en is de laatste molen die in bezit is van Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden. De herkomst van de naam is onbekend. Zo doet het (sterke) verhaal de ronde dat Napoleon begin 19e eeuw hier een goede maaltijd (bonrepas) zou hebben genoten. Maar aangezien de naam Bonrepas al in 13e eeuwse akten opduikt, zal dat niet het geval zijn.

45. Molenvorm voormalige boezemmolen

De Hooge Boezem achter Haastrecht (1486), nu weiland, was vroeger een 50 ha groot verzamelbekken voor overtollig water uit een groot deel van de Lopikerwaard. Het werd hier opgeslagen voordat het bij eb op de Hollandse IJssel kon worden geloosd. Zeven windmolens maalden het water vanuit de Vlist -de lage boezem- de Hooge Boezem in. Daarvan is alleen deze molen uit 1873 over. De getrapte bemaling (à la Kinderdijk) was destijds de eerste in Nederland.

46. Bezoekerscentrum Gemaal De Hooge Boezem achter Haastrecht

Stoomgemaal De Hooge Boezem achter

Haastrecht werd in 1872 in gebruik genomen en was bedoeld om de molens van de Hooge Boezem een handje te helpen. In 1913 werd het gemaal uitgebreid. Er werden nieuwe stoommachines geplaatst en moderne centrifugaalpompen. Deze waren zo krachtig dat ze het water in één keer van de Vlist in de Hollandse IJssel konden malen. De Hooge Boezem verloor hiermee zijn functie. De molens verdwenen, op één na. Omstreeks 1950 werden de stoommachines vervangen door elektromotoren, die betrouwbaarder en goedkoper waren. In de jaren tachtig ging de waterhuishouding van de Lopikerwaard op de schop. De vijftien oude gemalen werden vervangen door vier nieuwe krachtige exemplaren: De Koekoek, De Keulevaart, De Pleijt, en De Hoekse Molen.

Bij het complex hoort ook de machinistenwoning. Het bezoekerscentrum is geopend van april t/m oktober, maandag t/m vrijdag

13.00 tot 16.00 uur, zaterdag: 10.00 - 16.00 uur, zondag: gesloten.

47.* Gemaal De Keulevaart (nieuw)

Dit gemaal houdt samen met drie andere gemalen de Lopikerwaard droog. Gemaal De Keulevaart (2 pompen van 160 m³/min) bemaalt de noord/westhoek van de Lopikerwaard. Het gemaal is in 1990 in gebruik genomen en vervangt zeven kleinere gemalen. Het bemalingsgebied is 3300 ha. groot. Het gemaal wordt ook ingezet om bij droogte verzilting van het oppervlaktewater in West-Nederland tegen te gaan (Kleinschalige Water Aanvoer). Via de inlaat van gemaal de Koekoek in Lopik wordt water vanuit de Lek naar gemaal De Keulevaart getransporteerd.

Dit water wordt vervolgens met behulp

van gemaal De Keulevaart omhoog gepompt in de Hollandse IJssel en afgevoerd naar West-Nederland.

48.* Gemaal De Keulevaart (oud) en machinistenwoning

Het voormalige stoomgemaal Polsbroek, Groot en Klein Keulevaart dateert uit 1881. Het gebouw herbergt nu een werkplaats van het waterschap.

49. Gemaal Stein

Dit nieuwe gemaal van Hoogheemraadschap van Rijnland bemaalt de polder Stein.

50.* Inlaat Enkele Wiericke

Door het afdammen van de Hollandse IJssel bij Klaphek in 1285 werd de IJssel voor de polders ten zuiden van de Oude Rijn geschikt om bij eb op te gaan lozen. Vandaar dat het Grootwaterschap van Woerden besloot om in de tweede helft van de veertiende eeuw twee verbindingskanalen te graven, de Enkele en de Dubbele Wiericke. Later kregen deze kanalen een functie in de Hollandse Waterlinie. Het gebied tussen de twee Wierickes kon onder water gezet (geïnnundeerd) worden. Daarvoor was onder andere deze inlaat. De inlaat wordt nog steeds gebruikt, onder andere bij grote droogte als extra zoet water naar het westen van Nederland moet worden gevoerd (Kleinschalige Water Aanvoer).

51.* Goejanvervellesluis Hekendorp

Deze schutsluis verbindt de Dubbele Wiericke met de Hollandse IJssel.

52.* Primaire niet-direct kerende waterkering van de Hollandse IJssel

De noordelijke Hollandse IJsseldijk heeft een dubbelfunctie. Hij keert het water van de Hollandse IJssel als die door aanhoudende regenval hoog komt te staan. Maar hij heeft nog een extra functie, in het geval dat de Lekdijk doorbreekt. Dan stroomt de Lopikerwaard vol en moet de noordelijke Hollandse IJsseldijk voorkomen, dat de gehele Randstad volstromt. De dijk maakt deel uit van een stelsel van 53 dijkkringen, die laag Nederland in compartimenten verdeelt. Zo worden de gevolgen van een dijkdoorbraak verminderd.

53. Coupures Hekendorpse Buurt

In de doorgangen van de Hollandse IJsseldijk naar woningen in het buitendijkse gebied zijn sleuven aangebracht. Om de dijk bij hoog water af te kunnen sluiten, kunnen er schotbalken in worden geplaatst. Het waterschap gaat het beheer van deze balken overnemen van de bewoners.

54.* Kroosplateau Papekop

Kroosplateau Papekop is een opslagplaats van sloopvuil en maaisel uit het westelijk deel van het beheersgebied van De Stichtse Rijnlanden. Hier klinken de plantenresten in tot de helft van het volume, waarna ze worden afgevoerd naar een composteerbedrijf. Het blauwe kastje bevat een pompje waarmee het uittrekkende water, na voorzuivering, naar de rioolwaterzuiveringsinstallatie Woerden wordt gevoerd.

55.* Gemaal Papekop en Diemerbroek (Broekermolen)

Dit gemaal is gebouwd in een voormalige molen, die is gebouwd in 1875, nadat zijn voorganger op 7 november 1874 verbrandde. Ook deze molen werd door brand getroffen in 1927, waarna hij werd omgebouwd tot elektrisch gemaal. Het huidige gemaal bemaalt de polders Papekop en Diemerbroek. In het gebouw is nog de oude pomp met bijbehorend gereedschap aanwezig. De naam Broekermolen leeft nog voort in de Broekermolenvliet (bij het kroosplateau).